

Gerben Mourik: 'Geloof als musicus in wat je doet'

Naar aanleiding van Gerben Mouriks benoeming als huisorganist en artistiek leider van De Stad Klundert, gehuisvest in de voormalige Joannes de Doperkerk in Klundert, hadden we ter plaatse een gesprek met de Goudse musicus. Over zijn plannen voor de invulling van de concerten, over mensen die hem geïnspireerd hebben en nog steeds inspireren, over improvisatie en de invloed daarvan op de interpretatie en over orgels met een 'open mind'. Op 27 januari vindt zijn presentatie als artistiek leider en huisorganist plaats en wordt het tweede orgel in De Stad Klundert in gebruik genomen (zie Wegwijzers).

"Ik ben te vroeg geboren ...", zo begint Gerben Mourik het gesprek. Maar voordat ik in gedachte een associatie maak met de jaren '50 waarin het orgeltype werd gebouwd waarvoor Gerben in zijn cd-serie *Audite Nova* een lans breekt, verduidelijkt hij: "Mijn vader vertelt altijd dat een kinderarts tegen hem had gezegd, toen ik twee maanden te vroeg geboren werd en het niet zeker was of ik het zou redden: 'als hij het redt, wordt 't een vechtjas'. Die arts heeft wel gelijk gekregen: als ik een bepaald doel voor

ogen heb, ga ik heel ver om dat doel te bereiken. Maar het zit ook wel een beetje in de familie, mijn vader is net zo."

We zitten in de voormalige pastorie van de voormalige Joannes de Doperkerk in Klundert die de afgelopen maanden is omgebouwd tot 'De Stad Klundert' (zie 'Uit de orgelwereld' in ons decembernummer). Gerben is door de Stichting Cultureel Klundert aangezocht als huisorganist en artistiek leider van De Stad Klundert. Aangeschoven is Henk Stroot-

BIOGRAFIE

- 1981 Geboren in Gouda
- 1992 Eerste orgellessen van mevr. Noord, Jolanda Zwoferink, Albert van der Hoeven
- 2001 - 2007 Studie hoofdvak orgel aan Brabants Conservatorium, Tilburg. Docenten: Bram Beekman, Henco de Berg
- 1998 - 2000 Organist in Rotterdam (Kapel Ikazia Ziekenhuis)
- 2000 - 2006 Organist Hervormde Kerk Klundert
- 2003 1^e prijs Nationaal Orgel improvisatieconcours Zwolle
- 2004 Diploma UM (1e fase) met aantekening Orgel improvisatie
- 2005 1e prijs Internationaal Orgel improvisatieconcours in St Albans (GB)
- 1 juli 2006 Organist Grote of St.-Michaëlskerk Oudewater
- 2006 Diploma UM (2e fase) hoofdvakken Orgel en Improvisatie aan Brabants Conservatorium
Privélessen bij Ansgar Wallenhorst, Naji Hakim en Ben van Oosten
Cursussen improvisatie bij Loïc Mallié, Theo Brandmüller & Thierry Escaich.
Uitvoeringspraktijk bij Ad van Sleuwen
- 2008 Verschijning complete orgeloeuvre Adriaan C. Schuurman op 2 cd's (met Jan J. v.d. Berg)
- 2008 Winnaar Internationaal Improvisatieconcours Haarlem
- april 2013 Stadsorganist van Oudewater
- juni 2015 Praktijkdiploma Kerkmuziek aan Utrechts Conservatorium
- 1 okt. 2017 Benoemd tot huisorganist en artistiek leider van De Stad Klundert

Gerben Mourik heeft een actieve concertpraktijk binnen en buiten Europa. Hij is zeer geïnteresseerd in Nederlandse orgelmuziek en bracht composities van Arie J. Keijzer, Johann Th. Lemckert en Jan J. van den Berg in première. De cd-productie *Audite Nova* met opnamen van vijf Nederlandse orgels uit de periode 1950-1970 (met 20e-eeuws repertoire) werd gevolgd door *Audite Nova 2* vanuit Denemarken (3 orgels van Poul-Gerhard Andersen) en *Audite Nova 3*, opgenomen in de Martinskirche te Kassel en de Kiliansdom te Wurzburg. Op zijn eigen label Vita Recordings verschenen *Dialogue* (werken van o.a. Keijzer, Bonefaas) en *Choral* met improvisaties door het kerkelijk jaar, beide opgenomen in Toulouse. Daarnaast een cd met improvisaties uit de Nieuwe Kerk te Katwijk aan Zee en een cd met improvisaties van Jan Bonefaas. In 2018 komt er een improvisatie-cd uit met als thema 'Psalmen', opgenomen in de Grote Kerk te Dordrecht.

Foto: Johan Bakker/Wikimedia

De Stad Klundert (voormalige Joannes de Doperkerk).

GERCO SCHAAP
(TEKST EN FOTOGRAFIE)

Henk Strootman en Gerben Mourik in De Stad Klundert. Op de achtergrond het linkerdeel van het Vermeulen-orgel.

man, ondernemer en voorzitter van de stichting en ‘geboren en getogen Klundertenaar’, zoals hij zelf zegt. Het orgelspel is hem met de paplepel ingegoten; op zijn veertiende speelde hij al in de Gereformeerde Kerk van Zevenbergen, vervolgens in Klundert en tien jaar in de Salvatorkerk in Rotterdam. Vijftien jaar lang was hij importeur van Domus-orgels uit Italië; daarna werd hij aandeelhouder van het bedrijf Mixtuur. In dezelfde tijd werd Strootman gevraagd zich in te zetten voor het behoud van het Marcussen-orgel in de Sint-Stephanuskerk in Moerdijk. Zoals bekend is dat gelukt: het orgel is overgeplaatst naar Klundert door de Stichting Behoud Marcussenorgel Moerdijk en in ontvangst genomen door de Stichting Cultureel Klundert, waarna het op 12 oktober 2013 in gebruik is genomen.

“Het mooie is”, vertelt Gerben, “dat het Marcussen-orgel eigenlijk voor deze kerk ontworpen is. De toenmalige pastoor wilde het echter niet in zijn kerk hebben, waarna het een plaats kreeg in de Sint-Stephanuskerk in Moerdijk. Daar had de pastoor geen geld over voor een orgelbalkon, maar het is er tenslotte toch gekomen. Nadat de kerk in Moerdijk in 2013 voor de eredienst werd gesloten, is het orgel als hoofdorgel in deze kerk opgebouwd. Het staat nu dus op de plaats waarvoor het eigenlijk bedoeld was!”

Henk Strootman heeft naar eigen zeggen “geen operationele taken meer” en heeft nu de handen vrij om ‘De Stad Klundert’ op de kaart te zetten. Hij kreeg de medewerking van het parochiebestuur en het bisdom om de kerk te gebruiken voor concerten. Onder tussen voerde hij met hen bespre-

kingen over aankoop van de kerk, waarbij strikte voorwaarden werden gesteld aan het toekomstig gebruik. Uiteindelijk heeft hij het kerkgebouw in 2016 op persoonlijke titel aangekocht met de bedoeling het ter beschikking te stellen aan de plaatselijke bevolking en om er culturele activiteiten te organiseren. “Ik ben erg blij dat een veelzijdig musicus als Gerben Mourik zich aan dit initiatief verbonden heeft omdat hij op een verantwoorde wijze voor de culturele invulling van onze plannen kan zorgen.”

Gerben: “We hebben vanaf januari 2018 een halfjaarlijkse programmering met één activiteit per maand. Dat kan uiteenlopen van Bach-cantates tot jazzconcerten, kamermuziek, kooruitvoeringen en concerten op de vleugel. Volgend jaar doen we twee orgelconcerten, het jaar daarop misschien meer, en we zijn ook in voor orgelexcursies. Er is een speciale prieman en dat is ook nodig om publiek naar dit deel van Brabant te lokken. Verder moet het gebouw ook de functie van dorps huis krijgen, waar de bevolking zo binnen kan lopen. De inrichting is zodanig dat als je er bij wijze van spreken over honderd jaar weer een kerk van zou willen maken, dit mogelijk is. Het is tenslotte een gemeentelijk monument.”

TWEEDE ORGEL

Sinds kort staat er een tweede orgel in het gebouw, opgebouwd aan

weerszijden van het koor. Het is in 1950 gebouwd door Gebr. Vermeulen (Weert) voor de kerk van de HH Martelaren van Gorcum in Bergen op Zoom. In 1987 kreeg het een plaats in de Kerk van de Heilige Harten in 's-Hertogenbosch maar werd in 2016 te koop aangeboden na de sluiting van deze kerk. Het orgel heeft 31 registers en elektro-pneumatische tractuur. Op advies van Gerben Mourik wordt het instrument met een aantal kwalitatief hoogwaardige elektronische stemmen uitgebreid tot 41 registers. Er komt een nieuwe *hi-tech* speeltafel waarmee de mogelijkheden aanzienlijk worden uitgebreid. Het orgel krijgt een concertfunctie en zal ook worden ingezet bij koorbegeleiding. Op zaterdag 27 januari a.s. wordt het ingespeeld door Gerben tijdens een feestelijk concert.

NIEUWE FASE

“Zoals jullie merken, ben ik erg enthousiast dat ik als artistiek leider kan meebouwen aan een nieuw muziekpodium in West-Brabant”, schreef Gerben Mourik begin november op zijn Facebookpagina waar hij de stand van zaken én de toekomstplannen voor De Stad Klundert uit de doeken deed.

Op zijn 36e heeft Gerben al heel wat wapenfeiten op zijn naam staan. Driemaal de eerste prijs bij improvisatieconcoursen, diverse cd-projecten waaraan hij meewerkte (o.a. de complete orgelwerken van Adriaan C. Schuurman en de cd-serie *Audite Nova*), stadsorganist van Oudewater ... Met zijn benoeming tot huisorganist en artistiek leider van ‘De Stad Klundert’ breekt er weer een nieuwe fase in zijn leven aan waarin hij de in de afgelopen jaren opgedane ervaringen kan benutten.

Wie zijn belangrijk geweest voor je ontwikkeling als musicus?

“In willekeurige volgorde zijn dat Henco de Berg, Bram Beekman en Arie J. Keijzer. Mijn ouders zagen een conservatoriumopleiding niet zo zitten. Daarom heb ik eerst een opleiding voor detailhandel en super-

marktmanager gevolgd, dan had ik toch iets achter de hand. Henco was degene die mijn ouders over de streep heeft getrokken om mij toch naar het conservatorium te laten gaan. Ik had in die tijd les van zijn partner Jolanda Zwofersink. Henco heeft mij ook jarenlang improvisatie- en extra lessen gegeven, ik heb ongelofelijk veel aan hem te danken.

Ook mijn oud-leraar Bram Beekman heeft veel invloed op mij gehad, vooral op het technisch aspect. Hij was streng op mijn orgeltechniek. Daarnaast had ik incidenteel les van Ben van Oosten, die mij liet zien hoe het ook anders kon. Beide docenten hadden gelijk vanuit hun manier van denken. Na je conservatoriumstudie ga je verder nadenken: waarom doet de ene muzikant je iets en de andere niet? Dat is een proces van luisteren naar anderen, hard studeren en mensen om je heen hebben die eerlijk commentaar leveren. Uiteindelijk denk ik dat het belangrijk is dat je als musicus bij jezelf komt. Een conservatoriumstudie is een mooi begin – een teken dat je je vak beheerst – maar daarna begint het eigenlijk pas.

Met Arie Keijzer heb ik een warme vriendschap. Hij komt – net als ik – uit de rechterflank van de Hervormde Kerk en is ook in een andere wereld van orkesten en ‘De Doelen’ terechtgekomen. Deels heb ik dezelfde ontwikkeling doorgemaakt – ik ben kerkorganist maar heb ook een concertpraktijk – en je hebt toch iemand nodig met wie je dingen kunt bespreken. Hij heeft een brede blik op muziek, op kunst en op theologie; je kunt over alles met hem praten. Qua manier van denken over improviseren heeft hij grote invloed op mij gehad, hoewel ik nooit les van hem heb

gekregen. Zijn improvisatie-methode gebruik ik echter veel. Ik speel wel eens een stuk voor op zijn huisorgel waar ik wat vragen over heb en dan merk je dat hij al zijn hele leven orgel speelt en ook goed kan relativeren, en dat vind ik nog het meest bevrijdend. Je kunt orgel spelen heel ingewikkeld maken maar uiteindelijk probeer ik elk concert goed voor te bereiden en muziek te maken. Niet op perfectie werken maar op emotie, zodat je je publiek weet te raken.”

IMPROVISATIE

Gerben heeft zich de afgelopen jaren tot een befaamd improvisator ontwikkeld.

Was die drang tot improviseren er altijd al?

“Tot grote frustratie van mijn eerste orgeldocent; ik vond dat namelijk veel leuker dan een stuk instuderen. Ik was een handige speler dus het

lukte me altijd wel om een stuk voor te spelen. Bij mijn bachelor-diploma had ik al de aantekening voor improvisatie; het mooie was dat het conservatorium in Tilburg ook hoofdvak improvisatie aanbood. Dat was opgezet door Henco de Berg. Zodoende kon ik in de tweede fase twee hoofdvakken tegelijk studeren: orgel bij Bram en improvisatie bij Henco. Dan leer je het wel.”

Je zegt: ‘dan leer je het wel’ maar valt improviseren wel te leren?

“Mijn ervaring is dat iedere kerkorganist kan leren een fatsoenlijk voorspel in elkaar te zetten, eventueel met een geheugensteuntje. Rond het improviseren wordt vaak geheimzinnig gedaan, alsof het om een goocheltruc gaat. Ik denk dat het andersom is. Het is een kwestie van leren harmoniseren, creatief (leren) denken en dan tóch de controle over het denken in

vormen houden.

Als je jonge kinderen lesgeeft en vraagt: ‘speel eens iets?’, dan doen ze dat meteen. Als je hetzelfde vraagt aan iemand van vijftien, reageert die: ‘waarover moet het dan gaan?’ Iemand van vijftientwintig zegt: ‘daar moet ik eerst over nadenken’ en iemand van vijftig moet er misschien zelfs een paar dagen over nadenken. De spontane improvisatie vind je nu eigenlijk alleen nog in de jazz, bij volksmuziek en bij kerkorganisten. In de opleiding wordt gefocust op het spelen van noten en in weinig orgelmethoden komt improvisatie nog aan bod. In mijn praktijk zie ik mensen komen die graag willen improviseren, maar als je eenmaal twintig of vijftientwintig bent, heb je al zo veel mentale blokkades dat dat niet meer zo makkelijk gaat lukken. Improviseren valt wel te leren maar dan moet je

er evenredig veel tijd in steken als in de notenstudie. Dat betekent elke dag zeker een kwartier à twintig minuten harmonieeler bestuderen.

Eigenlijk zou de muziekopleiding op scholen veel vroeger moeten beginnen. Met blokfluitiste Magda de Jong vorm ik het duo 'Musica Miniatura'. We doen veel projecten op scholen en ik merk daarbij dat als je kinderen van groep 1, 2, 3 of 4 allerlei soorten muziek voorzet, van Bach tot jazz, dat ze alles in zich opnemen. Ze vinden alles leuk. Komen ze in de puberteit, dan zijn ze niet meer zo makkelijk te beïnvloeden. Het is dus niet zo gek dat kinderen steeds moeilijker aan het spelen van een instrument te krijgen zijn. Hier ligt echt een taak voor de overheid om dat zo vroeg mogelijk te stimuleren. Als we niet van jongs af aan kinderen enthousiast maken, zie ik het somber in voor het spontaan musiceren."

Hecht je veel belang aan 'uit het hoofd' spelen van orgelstukken? Ik zou me voor kunnen stellen dat er bij het uit je hoofd spelen meer ruimte overblijft voor spontane interpretatie.

"Voor het eindexamen tweede fase moest ik van Henco de Berg het Allegro uit de Tweede Symfonie van Vienne uit m'n hoofd spelen. Dat ging goed maar het zweet stond op m'n rug! Uit m'n hoofd spelen is niet zo mijn ding. Trouwens, als je een stuk goed kent, lees je eigenlijk al niet veel meer maar kijk je naar de globale lijnen. En voor de registranten is het nodig dat je een stuk voor je hebt staan. Ik heb nooit ervaren dat uit je hoofd spelen meer ruimte voor interpretatie geeft. Het instrument waarop ik speel en de ambiance eromheen – de aandacht van het publiek want die voel je vrij snel – bepalen voor mij voor een groot deel de interpretatie.

RELATIE ORGEL - ORGANIST

Op het conservatorium, was mijn ervaring, werd weinig aandacht besteed aan de vraag: je komt op een orgel om een concert te geven, hoe ga je daarmee om? Je kunt zeggen: dit en dit heb ik op m'n repertoire en dat moet het maar worden; je kunt

ook het orgel centraal stellen en een programma maken dat daar het best op klinkt – maar dat is dan niet altijd even spannend – of je maakt een mix, zoals ik meestal doe: het orgel respecteren en kijken hoe ver ik kan gaan. Als je mensen wilt raken, heeft het geen zin om een stuk te spelen op een orgel waarop het niet tot z'n recht komt. Je kunt het nóg zo goed spelen maar het komt dan toch niet over. Ik heb het idee dat mensen, of ze nou muzikaal zijn of niet, heel snel aan-

voelen of jij hun op dié plek, zoals een chef-kok, het allerbeste voorzet en het orgel op z'n mooist laat horen. En of dat nu wel of niet een goed orgel is, is op dat moment niet eens zo belangrijk. Je moet dan wel over een uitgebreid repertoire beschikken en je goed kunnen aanpassen. Ook daarbij is improvisatievermogen dus van groot belang. Je moet je immers inleven in het orgel dat je bespeelt en daar je interpretatie naar richten. De meest interessante concerten zijn

die waarbij ik me emotioneel verbonden voel met het orgel en de ruimte, zoals het Kam-orgel in de Grote Kerk te Dordrecht. Dat orgel deed me vroeger al heel veel. Een paar jaar geleden gaf ik er een concert met een grote Reger en een grote Keijzer en had ik het gevoel dat alles klopte.”

Welke elementen zijn nodig om een orgelconcert tot een belevenis te maken?

“Als luisteraar wil ik meegenomen worden in een wereld die misschien wel niet helemaal mijn wereld is, maar ik wil wel zodanig meegesleept worden dat ik na een uur denk: jammer dat hij ermee ophoudt. Of het nu wel of niet mijn smaak is is niet zo relevant. Het hangt van de overtuigingskracht van de speler en zijn instrument af of het echt gaat werken. Uiteindelijk denk ik dat de meeste mensen die naar een concert gaan, een avond uit de routine van alledag willen zijn. Het is aan de artiest om dat voor elkaar te krijgen. Het belangrijkste is dat je als organist *geloofd* in wat je doet. Iemand die populair speelt maar dat niet van harte doet, of moderne muziek speelt terwijl hij er niet echt in gelooft, zal zijn publiek nooit kunnen overtuigen.

Als musicus vind ik het belangrijk om een open sfeer te creëren. In Oudewater sta ik altijd bij de ingang tot vlak voor het concert. Dan zie je meteen de mensen die voor het eerst komen en geef je hen het gevoel dat ze welkom zijn. In zo'n atmosfeer accepteert het publiek ook makkelijker dat je iets speelt wat ze niet kennen.”

UNIVERSELE ORGELS

Zoals blijkt uit zijn cd-project *Audite Nova* heeft Gerben een speciale band met orgels uit het tijdperk van de Wederopbouw en daarna. In de week waarin dit interview plaatsvindt, is juist weer een nieuwe dubbel-cd verschenen met orgelwerken en improvisaties op het Poul-Gerhard Andersen-orgel (1976/77) in de Ansgars Kirke in Aalborg. Wat fascineert hem in de orgels die tussen eind jaren '40 en begin jaren '70 werden gebouwd en die vaak worden aangeduid als 'neo-

barok-orgels'?

“Die fascinatie is er al vrij lang, al vanaf de tijd dat ik organist was van het Ikazia Ziekenhuis in Rotterdam (Van Vulpen) en daarna in de Hervormde Kerk van Klundert (Flentrop). Ik heb graag een instrument onderhanden dat direct reageert op wat je doet. En dan kom je toch terecht bij de moderne orgels, dus instrumenten die na het tijdperk van de elektro-pneumatiek werden gebouwd. Orgels zoals Klais die bouwde in Duitsland en Marcussen – voor 1960 – en Andersen in Denemarken. Die orgels hebben én artistieke allure én speelcomfort. Daarnaast hebben ze een *open mind*. In de tijd dat ik geboren werd, werden er in Nederland heel veel stijlkopieën gebouwd, maar je kunt ook een veelzijdiger orgeltype bouwen – Andersen noemde dat een *universeel* orgel – waardoor je als organist veel muziek kunt vertalen. Op een orgel van tussen de 40 en 50 stemmen zoals in Aalborg kun je heel veel kwijt. Dat is voor mij om te improviseren natuurlijk ideaal, omdat de klank zich veel kanten op laat duwen zonder dat het orgel een allegaartje wordt, zo'n compromis-instrument waarop heel weinig repertoire overtuigend klinkt. Op een historisch orgel word je vaak beperkt, hoewel de echt goede instrumenten zoals Alkmaar en Leeuwarden ook weer verbazend universeel zijn! Op een modern instrument kan ik beter mijn ei kwijt, maar misschien zegt dat wel meer over mij dan over die instrumenten! Ik ben natuurlijk ook van een generatie die onbevangen tegenover het orgeltype van de Wederopbouw staat omdat ik de strijd en de weerzin tegen deze instrumenten niet heb meegemaakt. In mijn zoektocht naar muziek voor dit orgeltype ben ik erg geholpen door Arie Keijzer, die mij op zijn Leeftang-huisorgel heeft onderwezen hoe je op zo'n instrument speelt. Ik heb de indruk dat ze in die tijd veel bewuster bezig waren met het toucher: niet alleen het indrukken van de toetsen maar ook het loslaten – als je dat onzorgvuldig doet, stuiten de

toetsen namelijk terug – en alles wat daartussen zit. Ik vind dat interessante materie.

We moeten dan ook niet de fout maken die in de jaren '50 met de Witte-orgels werd gemaakt door ze maar af te breken of 'op te frissen'. Niet alle 'neobarokorgels' zijn van hoge kwaliteit, maar kijk nou eerst eens wat de sterke kanten van die instrumenten zijn voordat je gaat herintoneren. Ik moet het eerste orgel nog tegenkomen dat is opgeknapt van zo'n herintonatie. Neem bijvoorbeeld het Doelen-orgel in Rotterdam, dat klinkt nu dik en vet, de verhoudingen zijn zoek. Natuurlijk, als een pijp niet goed aanspreekt, moet je daar iets aan doen, en soms valt ook op de voorspraak wel iets af te dingen. Maar hou er rekening mee dat er in een volle kerk weinig van die voorspraak overblijft. En heeft een organist die boven bij zijn orgelbank de vulstemmen te sterk vindt wel eens beneden in de kerk geluisterd?”

PLANNEN

Welke plannen heeft Gerben Mourik voor De Stad Klundert in petto? “Ik droom van een improvisatiefestival zoals Wolfgang Seifen dat in Berlijn organiseert. Drie dagen lesgeven en 's avonds concerten. Dat probeer ik komend jaar van de grond te krijgen. Verder heb ik hier de ruimte en de mogelijkheden om regelmatig improvisatiecursussen te geven. Je ziet dat er op de conservatoria steeds minder aan koraalimprovisatie wordt gedaan, en ik zou heel graag een soort opleiding voor kerkorganisten starten. Voorlopig zal ik daar echter nog geen tijd voor hebben en ik hoop dan ook iemand tegen te komen die dit samen met mij wil organiseren.

Aan het begin van dit gesprek zei Gerben al dat hij heel ver gaat om een doel dat hij voor ogen heeft te bereiken. Dankzij een grote dosis enthousiasme en optimisme heeft hij al heel wat bereikt. “Van dingen doen waar je eigenlijk geen zin in hebt, daar word je somber van. Ik probeer dingen te doen waar ik zelf gelukkig van word of waar anderen gelukkig van worden.”

